

Uşaq ədəbiyyatı və çağdaş ədəbi proseslər

(əvvəli 13 və 14 may tarixli saylarımızda)

Bu gün Güneydə "Uşaqlarınızın göz yaşlarını qoruyun, qoy öz çağında onlar sizin qəbrinizin üstünə tökülməyə yaraya bilsin" (Pifaqor), gerçəyini anlayır və həyata keçməsi üçün uşaq ədəbiyyatı nümunələrinin yaranmasına və araşdırılmasına daha çox əhəmiyyət verirlər. Tanınmış şair və tənqidçi Hümmtət Şahbazi Azərbaycan ədəbiyyatında ilk uşaq şeiri kimi Məhəmməd Füzulinin iki yüz beydən ibarət "Söhbətül-əsmar" ("Meyvələrin söhbəti") alleqorik məsnəvisini qəbul edir və yazır ki, bu kitabı 1958-ci ildə Bakıda "Həmid Araslı" nəşr etdirib. Kamil Mirbağirov tərəfindən uşaqlar üçün hazırlanıb və Təbrizdə "Əsmər" nəşriyyatı tərəfindən yayımlanıb. Əsərin böyükrlər üçün yazıldığını duyuruq. Ancaq dərinləndirəndə fikirləşdikdə, yeni çağda cizgi filmləri, təmsili (alleqorik) biçimdə uşaqlar üçün hazırlanmasını görəndə, "Söhbətül-əsmar"ın da uşaqlar üçün təmsili bir dil ilə yazıldığını duyursan. Buna görə Azərbaycanın ilk uşaq şeiri (hətta bütün Şərqdə) Füzuliyə aiddir. Hümmtət Şahbazinin fikrinə yüzdəyüz qatılır və təsdiqləyirəm, çünki 1958-ci ilədək "Söhbətül-əsmar" ("Meyvələrin söhbəti") əsəri S.Mümtəz, H.Araslı, M.Rzaquluzadə və Ə.Qəhrəmanov, H.Əfəndiyev və digərlərinin tərtibatı və müqəddimələri ilə Təbrizdə və Bakıda dəfələrlə çap olunmuşdu:

İctimai şüurun formalaşması, yeni insan tərbiyəsi, maarif və mədəniyyətin inkişafı, körpə fidanların sağlam ruhda böyüməsi və doğma dildə mükəmməl təhsil alması uğrunda yorulmadan çalışan, böyük maarifpərvər şair və fəal ictimai xadim kimi tanınan Cabbar Əsgərzadə Bağçabanın (1885-1966) yaradıcılığında da uşaqlar üçün yazılan bir-birindən maraqlı şeir və hekayələr mühüm yer tutur. "Qızıllı yarpaq, yaxud zəkali Ənvər" poemasının da qəhrəmanları dərslərini yaxşı və pis oxuyan, çalışqan və tənbel məktəblilərdir. Uşaq auditoriyasının qavrama səviyyəsini diqqətdə saxlayan şair-pedaqoq əsəri şifahi xalq ədəbiyyatından gələn sadə süjet əsasında qələmə almış və poemasında ölkənin, cəmiyyətin və insanların inkişafının, yüksəlişinin təhsildə, elm və maarifdə olduğu fikrini təbliğ etmişdir.

Ədəbiyyat aləmindən məlumdur ki, bir çox yazarlar uşaqlar haqqında sentimental-əlaqi ədəbi üsullarla, ən yaxşı halda, böyüklərin incə yumor hissələrini qatmaqla əsərlər qələmə alırlar, ancaq onların iç dün-

yasının alt qatlarına, mənəviyyatının dərinliyinə nüfuz edə bilmirlər.

Çağdaş dövr Güney Azərbaycan uşaq nəsrinin yaradıcısı olan Səməd Behrəngi isə öz əsərlərində uşaq ruhuna daha da yaxınlaşmaqla, onların daxili dünyasına yol tapmağa nail olan yazıçılardandır. O, kamil pedaqoq olmaqla yanaşı, həm də orijinal dəst-xəttə əsərlilik istedadlı hekayə yazarı, peşəkar tərcüməçi, XX əsr İran və Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli hekayə nasirlərindən biri idi. Güney Azərbaycanda çağdaş dövr uşaq ədəbiyyatının-nəsrinin yaranması və inkişaf etməsi məhz onun adı ilə bağlıdır. Uşaqlar üçün nağıllar, həmçinin baş qəhrəmanları əsasən ünsiyyətdə olduğu şagirdləri olan və onların başına gələn olaylardan bəhs edən maraqlı hekayələr qələmə alır, "alleqoriya və təxislərə yer verməklə örtülü şəkildə ən orijinal yolla öz fikir və düşüncələrini yayırdı". Səməd Behrəngi əsərlərini "Biz uşaqlara: - Oğurluq etmə, yalan danışma! - kimi məsləhətlər vermək əvəzinə, onların oğru olmalarının səbəbini açıb göstərməliyik. Çünki insanları yetişdirən mühitdir. Yaxşı insan yetişdirmək istəyiriksə, mühiti də yetişdirməli və insaniləşdirməliyik", - əqidəsi ilə yazıb-yaradırdı... Uşaq təbiətini anlayən təcrübəli pedaqoq kimi körpə fidanlara yalnız doğruya inam, həqiqətə sevgi, şərə, pisliliyə və xəyanətə, ağı qara, yalanı həqiqət, göz yaşlarını sevinc şalaləsi, hiçqırığı gülüş, məhrumiyətləri tanınan qisməti kimi qələmə verənlərə nifrət aşılayırdı. Bu nifrətin onların yaşamaı üçün, yaxşısını - pisdən ayıra bilməsi üçün gərəklı olduğunu düşünürdü". "Balaca qara balıq", "Adət", "Binam//Adsız", "Narin qabığı", "Balaca qara balıq", "Ulduz və qarğalar", "24 saat yuxuda və ayıqlıqda", "Çuğundur satan oğlan", "Bir hulu, min hulu", "Məhəbbət nağılı", "Təlxun", "Ləbi satan uşaq", "Qoca arvad və qızıl cücesı", "Koroğlu və keçəl Həmzə", "Ulduzla danışan gəlcik", "Çox bəxtiyar ağa" və s. kimi hekayələrində o, bulaq suyu kimi dumduzu, saf uşaq dünyasından böyüklərin aləminə bir pəncərə açıb və açdığı pəncərədən toplumu bütün cizgiləri, xüsiyyətləri ilə yaşlıların gözləri önündə canlandırdı... Və böyüklər, yaşlılar da həmin əsərlərə maraq göstərdilər...

(davamı növbəti saylarımızda)

Esmira FUAD,
filologiya elmləri doktoru.